

Tristram Shandy:

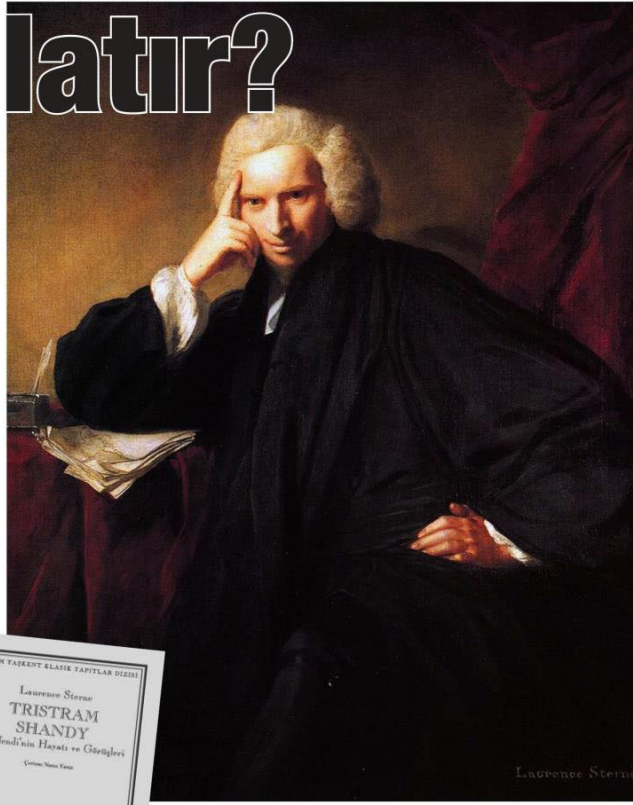
Ne anlatır?

Tacim ÇİÇEK

Dünya edebiyatının en tuhaf metinlerinden biridir Tristram Shandy Beyefendi'nin Hayatı ve Görüşleri. Lavrence Sterne, 24 Kasım 1713'te İrlanda'da doğmuş, 10 yaşında eğitim amacıyla ayrıldığı İrlanda'ya bir daha dönmemiş. 1737'de tamamladığı eğitiminin ardından İngiltere kilisesine kabul edilmiş ve St. Ives'e vaiz yardımcısı olmuş. Ertesi yıl önce papazlığa, sonra piskopos vekilliğine terfi etmiş. Siyasi alanla, edebiyatla ve kilise dünyasıyla iyi bir ilişki kurmuş. Ancak yazdığı ilk kitabı kilise tarafından yasaklanınca, kendisine kiliseden fayda gelmeyeceğini anlayarak kendini 1759'dan sonra yazmaya vermiş. 1768'de, 54 yaşında veremden ölen yazarın çok bilindik ama okunduktan sonra da 'Ne anlatır bu roman' gibi soruları akla getiren altı yüz sayfalık romanı için birçok kişi yazdı. Eleştirildi, göklere çıkarıldı.

KAHRAMANSIZLIK DA BİR TÜR 'KONU'DUR

İlk baskısını 2001'de sıkıla sıkıla sonuna kadar okumuştum. Ben de 'Ne anlatır' türünden bir soruyla kitaplığımıdaki yerine bırakmıştım. Oysa beni iyi tanıyan dostlarım bilir, okumayı çok sevdiğimi ve de okuduğumu aklımda tuttuğumu... Ayrıca sevdiğim birçok yazarı yeniden de okuduğum olur. Sterne'ün pek sevdiğim bir yazar değil ama modern edebiyat anlayışına etki yapan üç muhteşem yazarın (Marcel Proust, James Joyce ve Robert Musil) öncüsü sayılabilecek biri olduğundan 2017'de YKY'den çıkan 5. baskısını yeniden okudum. Sanki hiç okumamışım gibi. Belleğimde de ona ait bir bilgi kıvrıntısı da yokmuş gibi... Bu okumamdan edindiğime gelince: Yazar, yaşadığı sürede okuduğu, öğrendiği ve kendince yorumlayıp kimileyin karikatürize ederek, bazen de önemseddiği gerçeklikleri ciddiyletleyerek yoğun, özgün bir metin oluşturmuş. Anlatıcı yazar aracılığı ile zaman zaman Hıristiyanlığın hurafe baskılarından kurtulmanın aracı olan 'akıl'da da içli dışlı olmuş. Dönemin felsefecilerini ve roman anlayışını bazen önemseyerek bazen de yererek anlatmış kendince. Bir felsefeci olmadığı halde çağının ve yaşadığı yılların felsefecilerini anlayıp özümseydiğini hem bu çalışmasından hem de hakkındaki yazılanlardan biliyoruz. Kimine göre, ancak yazarın anlayabileceği, okuyacağı bir metin de olsa, Sterne'ün bir iddiası var tabii ki. Aslında konuşulmaz, kahramansızlık da bir tür 'konu'dur. Ayrıca bana göre her şeyden herkesten (kendi roman gerçekliği içinde) söz eden romanın ilginç bir kahramanı var: Tristram Shandy. Öyle ki Anlatıcı Yazar Shandy, Tristram'ı anlatmaya neredeyse anne rahmine düşmeden önce başlar. Kitabın ortasına kadar ondan bir iz yoktur. Kitabın ortasından yüz elli sayfa sonra Tristram'ın beş yaşında olduğunu, bir o kadar sayfa sonra da büyüdüğünü ve Avrupa'yı dolaştığını öğreniriz. Anlatılan birbirinden kopuk gibi görünse de bir biçimde birbirleriyle ilişkili hikayeler hep de Tristram'ın etrafındakilere aittir. Tristram, her şeyi başından sonuna kadar anlatan kişidir. Bu yüzden romanda alışıldık bir son yoktur. Çoğu Sterne araştırmacısına göre belki de erken yaşta ölmeseydi altı yüz sayfa kalmayacaktı...

Sir Joshua Reynolds'un Laurence Sterne Portresi

“Romanda alışıldık bir son yoktur. Çoğu Sterne araştırmacısına göre belki de erken yaşta ölmeseydi altı yüz sayfa kalmayacaktı...”

KURGUSU SON DERECE PLANLI

Dediğim gibi ciddi okur olmayanlar için bu roman kopukluklar toplamı olabilir. Öyle olsa bile bu son derece planlı bir kurgudur. Çünkü Sterne, dönemin roman özelliğinin sonucu olarak arada araya girip hem okuruna anımsatma yapmakta hem de neyi, niçin, neden yaptığını en ince ayrıntısına kadar anlatmaktadır dedim yukarıda. Yazar seçtiği kurgudan oldukça emindir. Üstelik unutmayalım ki bir romanı çekici ya da itici yapan yazarın kurgusu, anlatım becerisi, yani üslubudur. Bu ikisi sağlamsa o roman/kitap konusu itibarıyla her şey ve hiçbir şey hakkında da olsa ilgi çekici olabilir. Kimine göre Tristram Shandy böyle bir roman değil... Bence anlaşılacak metin yoktur. Bir metni anlamıyorsak bizim anlayışımızı geliştirmeyen okumalar veya okumamamızla ilgili bir sonuçtur bu derim. Tristram'ın dışında hemen hemen herkesten ve her şeyden hayatın akışına benzer biçimde söz eden roman birçok ülkede yeni basımları yapıyor, okunuyor ve hakkında yazılıyorsa, her açıdan ilginç ve özgün oluyorsa, Don Kişot, Niteliksiz Adam ve Ulysess kadar da ilgi çekici. Sterne, kitabımı iç sıkıntısına karşı yazdığını söylemiş. Ki bunun doğru olduğu romanı okuyacaklarca da anlaşılır. Yazarın anlattığı tüm tuhafıklar karşılık buluyorsa, benzer iç sıkıntılar taşıyor, yaşıyor olmamzandır belki de. Hayat böyle bir şey aslında... 'Ne yani, hayat böyle bir şey mi?' diye sorulursa bu roman için, 'evet, hayat aynen öyle bir şey...' Çünkü hayat çizgisi düz değil maalesef ve nasıl ki parmak izlerimiz bize özgüyse, ister gerçek isterse kurgu olsun hayat da insanlar için parmak izlerimiz gibi herkese özgüdür. Kimsenin hayatı kimsenin hayatına benzemez... Okuru yalnızca gerçeklikten kurtaran Ulysess, Oğuz Atay'ın Tutunamayanlar'ı ve Sterne'den sonra yazılan birçok roman onun bu romanın etkisiyle yazılmıştır kimi edebiyat kuramcılarına göre. Nasıl ki hayatın bir anlamı, kendine

özgü yapısı ve akışı varsa bu romanın da yarattığı dünyanın kendine özgü bir hayatı, akışı ve yapısı var, bu yüzden hiçbir şey bitmiyor, anlamlandırılmıyor; akışa bırakılıyor. Değil mi ki yazarlar yarattıkları dünyaların tanrılarıdır.

YAZAR, KENDİ OLAMAYAN KENDİNİ ANLATIYOR

Laurence Sterne, anlatıcı yazarın ağzından kendisini şöyle ifade eder: 'Benim türümdeki yazarların ressamlarla paylaştıkları ortak bir ilke vardır: Aslına tümüyle sadık kalarak kopyalamak. Resimlerimin yeterince çarpıcı olmalarını engellediğinde, bizler ehvenişeri seçer ve güzelliği ihlal etmektense hakikatı tahrif etmeyi yeğleriz.' Sterne'ün yarattığı anlatıcı da bir yazardır demiştim. Bu yüzden de Sterne zaman zaman anlatıcı yazarı, yani Tristram'ı bir kenara iter ve okurla konuşur. Bazen anlatıcı yazar onu kenara atar ve onun sözünü kestiği yerden anlatmaya başlar konuyu, hikayeyi. Tristram, içine doğduğu hayatı ve kişileri doğmadan önce anlatmaya başlar ve doğduktan sonra da bunu sürdürür. Bunu yaparken de eski zaman ressamları gibi sözcüklerle sayfa sayfa, bölüm bölüm tablolar yapar. Kimi zaman Leonardo, Caravaggio, Michelangelo, Bellini, hatta kendisinden çok sonra yaşamış olsalar da Dalı ve Picasso gibi, daha ileri gidecek olursam en sırdan amatör ressamlar gibi tablolara benzetebiliriz sözcüklerle yaptıklarını onun. Ama bu bütüncül sergi içinde hiçbir tablo eğreti durmaz, ana konunun olmazsa olmazdır her biri. Bize düşen hayat ve doğa gibi olan bu sergiden/kitaptan payımıza düşeni almaktır. Unutmayalım ki, 'Bilgi merakı da servet düşkünlüğü gibi edinildikçe artar.' Aldıklarımız elbette ki farklı olacak hangimiz aynıyız ve simetrijimiz ki birbirimizin... Hepimiz hayat ve zaman gibi akış halindeyken bile değişiyoruz durmadan, içsel ve dışsal olarak...

Yazıya başlık olan 'Ne anlatır' a gelsek... Tristram Shandy, kendi olamayan kendini anlatıyor. Ya da kendinden başka herkesi ve her şeyi anlatıyor ama kendince, özgünce ilginççe...